

“ALPOMISH” DOSTONI BEKMUROD JO‘RABOY O‘G‘LI TALQINIDA**Rahmatova Mohinabonu Rajabovna***O‘zMU tayanch doktoranti***Annotatsiya**

Bugungi kunda “Alpomish” dostonining 40 dan ortiq variantlari ilm ahliga ma’lum bo’ldi. Ammo hali folklor to’xtab qolgani yo’q. Ushbu tadqiqot orqali bugungi internet rivojlangan davrida ham o‘zbek folklorining davom etayotganligini ko‘rsatish hamda “Alpomish” dostonining o‘zbek variantlariga yana bir mumtoz variantni olib kirish maqolamizning bosh maqsadi hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Alpomish, Qoraolchin, Toychixon, variant, versiya, G‘o‘darqul, Jontugal oyim.

Barno opa-2, [09.09.2025 17:44]

На сегодняшний день науке известно более 40 вариантов эпоса «Алпомиш». Однако народное творчество не прекратило своего развития. Цель нашего исследования заключается в том, чтобы показать, что даже в эпоху стремительного развития интернета узбекский фольклор продолжает существовать, а также ввести ещё один классический вариант узбекских версий эпоса «Алпомиш».

Ключевые слова: Алпомиш, Караолчин, Тойчихон, вариант, версия, Гўдаркул, Жонтугал ойим.

Barno opa-2, [09.09.2025 17:44]

Annotation

To date, more than 40 versions of the epic “Alpomish” have been recorded by scholars. However, folklore has not ceased to evolve. The main purpose of this

research is to demonstrate that Uzbek folklore continues to exist even in today's era of rapid internet development, and to introduce another classical version into the Uzbek variants of the epic "Alpomish."

Keywords: Alpomish, Qoraolchin, Toychikhon, variant, version, Go'darkul, Jontugal oyim.

O'zbek folklorining eng yirik janrlaridan biri dostonlardir. O'zbek xalq baxshilaridan yuz ellikdan ko'proq syujetga bo'lingan to'rt yuzdan ortiq doston yozib olingan. Bu dostonlar nihoyatda ko'p tarmoqli va mavzuli bo'lib, uzoq asrlar davomida yaratilgan va turli ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda kuylanib kelingan. Ularning qadimiy namunalaridan biri qahramonlik dostonlaridir.

Taraqqiyotning muhtasham davriga qadam qo'ygan mamlakatimizda xalqning milliy ruhiyati va ma'naviyatini o'zida mujassamlashtirgan baxshichilik an'analari va epik asarlarni tadqiq va targ'ib etishga alohida e'tibor berilmoqda. Zero, "Har qaysi xalqning azaliy tarixi va madaniyati, eng avvalo, uning og'zaki ijodi folklor san'atida, doston va eposlarida mujassam topgan bo'lib, ular millatning o'zligini anglash, uning o'ziga xos milliy qadriyatlari va an'alarini saqlash va rivojlantirishda bebaho manba hisoblanadi"¹. Ana shunday hayotbaxsh qadriyatlarni tarannum etish orqali xalqimiz ma'naviy kamolotiga xizmat qilib kelayotgan bebaho eposlardan biri do'stlik-birodarlik, mehr-muruvvat, qadr-qimmat, oliyjanoblik va mardlik ulug'langan "Alpomish" dostonidir. "Alpomish" dostoni mumtoz eposning yorqin namunasi va millat o'zligini namoyon etadigan adabiy-estetik obida bo'lgani uchun unda xalqning ma'naviy-ruhiy qudrati,

---

¹ Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston baxshichilik san'atini rivojlantirishga bag'ishlangan Xalqaro festivalning ochilish marosimida so'zlagan nutqi. – Termiz, 2019, 5-6 aprel.

madaniyati, mustahkam, irodasi, yuksak ideallari ifodasi mujassamlashgan. Ushbu doston servariantliligi, muayyan bir versiyalarga egaligi bilan ham ajralib turadi. Birgina o'zbek variantlarining o'zi 40 dan oshadi. Folklorshunoslikda har bir doston varianti yoki variantlariga biri ikkinchisining qaytarig'i, aynan takrori sifatida qaralmaydi, balki muayyan syujetning bir ijodiy ijrodagi ko'rinishi, uning yozib olingan aniq bir matnda namoyon bo'lishi tarzida baholanadi. Bundan u yoki bu dostonning hamma variantlari ham bir xil badiiy qimmatga ega ekan, degan xulosa kelib chiqmasligi kerak. Chunki ulardan qay birlarining epik an'analarini saqlash darajasi, aytuvchining (baxshining) an'anaviy matnga ijodiy munosabati jihatidan muayyan ustunliklari, g'oyaviy-badiiy afzalliklari bo'lishi tabiiydir.

Maqolamiz mavzusi bo'lgan Bekmurod Jo'raboy o'g'lining "Alpomish" dostoni doston variantlaridan eng go'zal namunalaridandir.

Nurota dostonchilik maktabi vakili Bekmurod Jo'raboy o'g'lining "Alpomish" dostoni varianti esa ilk bor To'ra Mirzayev tomonidan o'rganilgan. Olimning bir qator maqola va so'zboshilarida mazkur variantning o'ziga xos jihatlari qalamga olingan. Mazkur doston Mansur Afzalov tomonidan 1944-yilda yozib olingan 1946-yilda "Sharq yulduzi" jurnalining 4-5-sonlarida ma'lumot berilgan. Doston 2012 va 2016-yillarda "O'zbek xalq ijodi yodgorliklari" 100 jildligi tarkibida nashrdan chiqdi va keng ommalashdi.

Bekmurod Jo'raboy o'g'li o'zbeklarning qarluq urug'idan bo'lib, 1878-yil Nurota tumani Qo'tir qishlog'ida tug'ilgan, savodsiz, dostonlarni o'zbek, qozoq, qoraqalpoq tillarida kuylay olgan. U "Bekmurod jirov", "Jirov bobo" nomi bilan Konimix, Karmana, Tomdi atroflarida tanilgan. Bu to'g'rida folklorshunoslar M.Afzalov, Z.Husainovalar, baxshining amakivachchasi Ergash Asoboyev (Nurota tumani markazi, 1900-yilda tug'ilgan) va shogirdi qoraqalpoq Qurbon

Navro'zovlar (Konemeks tumani, 1929-yilda tug'ilgan) guvohlik berishgan.² Baxshi laqay do'mbirada 6 – 7 kuy bilan do'mbira chertish bilan birga qo'biz ham tortgan. Hatto uning Nurota tojiklari orasida tojik tilida ham doston kuylaganligini naql qiladilar. Uning shogirdlaridan biri Tursun jirov Sherov (1898 – 1977, Nurota tumani markazi) yerlik tojiklardan bo'lib, termalarni o'zbekcha va tojikcha kuylay olgan. Bekmurod Jo'raboy o'g'lining ustози Mozor qishloqlik (Nurota tumani) o'zbek dostonchisi Qurbon jirovdir. U 30-yillarning boshlarida vafot etgan.

Baxshi epik bayon izchilligiga e'tibor bermay, qarama-qarshilikka yo'l qo'ygan, ya'ni Boysari bir tomondan, Boybo'ring do'sti va u bilan teng biy (Boysari Boybo'riga: “Siz biy bo'lsangiz, men ham biy. Zakotni kambag'allarga o'z qo'lim bilan beraman”, – deydi) sifatida talqin qilinsa, ikkinchi tomondan, Boybo'ring ukasi deb izohlanadi.

Professor T.Mirzayev bunday holatlarni epik bayon izchilligining buzilishi tarzida talqin qilish to'g'ri emasligini ta'kidlaydi.³ Chunki bir motiv bayonini ikkilantirish, hatto uchlantirish xalq og'zaki ijodiga xos xususiyatdir. Bu narsa Bekmurod Jo'raboy o'g'lining o'zbek dostonchilik an'alariga qat'iy amal qilish bilan birga o'zi yashagan davr og'zaki adabiy-tarixiy muhiti ta'sirida beixtiyor qoraqalpoq epik an'alaridan ham foydalanganligini ko'rsatadi.

Bekmurod Jo'raboy o'g'li variantida dostonning birinchi qismi ancha qisqa aytilgan. Asar umumiy hajmining uchdan bir qismini tashkil etadi. Shu munosabat bilan Qultoy va Qaldirg'och obrazlaridagi faollik susaygan.

Alpomish Barchin xabarini charxi singan kampirdan eshitadi. Otasi avval o'g'lga javob bermaydi, ammo uning mardligini ko'rgach, ruxsat etadi. Tayyor ot yo'qligi uchun otasining maslahati bilan yilqidan Boychiborni tanlaydi oOt

---

² Alpomish. Aytuvchi: Bekmurod Jo'raboy o'g'li. Nashrga tayyorlovchi: T.Mirzayev. –T.: “Fan” nashriyoti, 1999, 6-bet.

³ Alpomish. Bekmurod Jo'raboy o'g'li varianti. Nashrga tayyorlovchi: T.Mirzayev. –T.: “FAN” nashriyoti, 1999. 9-bet.

tanlashda Qultoy ishtirok etmaydi).

Bu yerda ham epik voqelik bayoni izchilligi buzilgan, ya'ni Barchinning xabar yuborishi motivlashtirilmagan holda qahramon Qultoyga undan xat keldi, - deydi. Otasiga esa, karvonlar xabar keltirdi, – deb aytadi. “Alp bo‘lsang, qirq quloch arqonni uz”, – deb aldov bilan uning ikki qo‘lini bog‘laydi. Alpomish qanchalik urinmasin, ipak arqonni uza olmaydi. Qorajon botirni chopmoqchi bo‘lganda, orqadan: “Qo‘lingni tort”, – degan tovush keladi. Shunda Qorajon: “Alpomish egalik polvon ekan”, – deb uning qo‘lini yechadi va u bilan do‘stlashadi.

Bu variantda shart ikkita: poyga va kurash. Uni ham Toychixon qo‘yadi. Alpomish Barchinni olib qaytadi. Qorajon uch oydan keyin borajagini aytib qoladi. Alpomish Barchin bilan o‘z yilqisi oldiga borib: “Qultoy bobom kelib Boysinga xabar bergach, boramiz” – deb shu yerda turib qoladi. Bu orada Toychixon Boysari boshliq besh ming uyli boysinliklarni o‘ldiradi. Karvonlar orqali bu xabarni eshitgan Alpomish yorini yilqining boshida qoldirib, Qo‘ng‘irotga bormay, yana Kashalga safar qiladi.

Xulosa sifatida aytganda, mazkur variantda epik bayon izchilligining buzilishi, dostonda Alpomishning raqibi sifatida faqat Toychixonning ko‘rsatilishi, Barchin uchun kurash shartlarinin ham Toychixon tomonidan qo‘yilishi, Qultoy va Qaldirg‘och obrazlarida faollikning susyaishi, Kayqubod va Tovka bilan bog‘liq komik holatlarning kuchaytirilishi, Qorajonning do‘st – xiyonatchi sifatida tasvirlanishi va boshqalar Bekmurod Jo‘raboy o‘g‘li varianti syujet qurilishidagi o‘ziga xos xususiyatlardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Алпомиш. Достон. Ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси / Айтувчи Фозил Йўлдош ўғли. Тузувчи ва нашрга тайёрловчи То‘ра Мирзаев. – Тошкент: Фан, 1999. – 832 б.
2. Mirzayev T. O‘zbek dostonchiligi va “Alpomish” dostonining Bekmurod Jo‘raboy o‘g‘li varianti haqida//
3. Alpomish.. Doston. Bekmurod Jo‘raboy o‘g‘li varianti.-T.:1999.
4. Алпомиш – Ўзбек халқ қаҳрамонлик эпоси. –Т.:Фан, 1999.
5. Жуманазаров У. Ўзбек фолклори ва тарихий воқелик. – Тошкент: Фан, 1995. – 144 б.
6. Мирзаев Т. «Алпомиш» достонининг ўзбек вариантлари. – Тошкент: Фан, 1968. –168 б.
7. Мирзаев Т. Халқ бахшиларининг эпик репуртуари. – Тошкент: Фан, 1979. – 152 б.
8. Мирзаев Т. «Алпомиш» қаҳрамонлик эпоси ва ўзбек достонлари // «Алпомиш». – Тошкент: Фан,1999. – Б.7–49.